

zendgemachtigde verenigingen: pro en contra

Herman VAN PELT: «Metalen koffiebusen met lieve prentjes van oude binnenhuisjes er buiten op mogen weer, omroepverenigingen niet.»

De opruiming van het dorre hout in de Vlaamse omroep, waarvan het charter van mei 1960 hoognodig aan vernieuwing toe is, en het ontwerpen van een nieuwe radio en televisie architectuur zijn sinds Nieuwjaar volop in het nieuws. Inzake de omroepvorming komt er iedere dag wel weer een plastisch chirurg, een gezichtsmasseur, een face lifter of een tekentafelheer bij. Plannen maken is, net als beloven, garanderen en (ver-)wachten, een activiteit die zo oud is als de BRT. Maar of de omroep en sommige heren op de kussens van de partijbureaus en in de regering daarmee nu gelukkig zijn is twijfelachtig, want er valt dezer dagen daarbij nogal wat extra aandacht op hun tekortkomingen, alsof de vaststelling dat het in omroepland zo ongeveer een janboel is en de politici (wat het media-beleid betreft) op zijn jan-boerenfluitjes werken, niet reeds vroeger gedaan werd.

De discussie is aangezwengeld door de liberalen. PVV-voorzitter Frans Grootjans komt de eer toe een van de eersten te zijn die met open vizier de strijd aanbod tegen de BRT en de ellende van een beknot omroepbeleid. Om zich met betrekking tot de reorganisatie van de omroep te oriënteren kijkt hij naar Nederland en wil, ten einde in de toekomst niet helemaal vast te lopen, terug naar wat in nog geen twintig jaar ons in het eigen land aan vertrouwd onvallen is. Met de tewaterlating naast de BRT van een botanie van omroepverenigingen die steunen op levensbeschouwelijke begrippen en maatschappelijke betrokkenheid wil hij radio en televisie beter aan de maatschappelijke behoeften en de beschikbare middelen aanpassen, denkt hij het lot van vele omroepmedewerkers te kunnen verbeteren en belooft hij ons de sterren aan de hemel.

Velen onderschreven intussen gaarne zijn veiligstellen van het particuliere initiatief en het terugdringen van de centralisatie, het dirigisme en de verambtelijking in de omroep. Uit veler woorden (Maertens, Geldolf, Hermans, Swaalen e.a.) is op te maken dat zij aan de omroepverenigingen groen licht willen geven. Wie in het afgelopen jaar aan een proefschrift en daarop gebaseerde stokebranderige schrifturen over de herstructurering en integratie van de BRT via zendgemachtigde verenigingen voorlopig alleen een slechte herinnering heeft overgehouden, kan na het incasseren van teleurstellingen weer nieuwe moed vatten. Want zoals beschreven in «De Omroep in Revisie» zegt Grootjans met andere woorden dat de monopolistische omroep niet langer in staat is om de voorwaarden voor eigen succes te scheppen. Ik probeer (te) bondig samen te vatten waarom het mislukt is.

Elke omroep heeft, wil zij goed functioneren, een bepaalde mentaliteit nodig. Het nationale omroepbestel functioneert alleen wanneer de mensen een grote mate van onderworpenheid vertonen. Het veronderstelt, wil het aan zijn doel beantwoorden, een gemeenschapsmens die zich laat leiden door gemeenschapsoverwegingen. Als zo een omroep wordt gebruikt door drammers loopt hij over de mensen heen, desintegreert en erodeert door een gebrek aan ouderwetse zelfbewustheid.

Een punt van belang is voorts dat in de huidige tijd het elimineren van variëteit en pluraliteit in radio en televisie niet alleen gevaarlijk maar ook onverantwoord is. Zelfs in Engeland, nochtans de bakermat van de nationale eenheidsomroep, werden de mensen noch door de roepnaam, noch door de produkties van de BBC nog langer geëlektriseerd. Al in 1955 kozen zij voor een model van in pluriformiteit met elkaar concurrerende en samenwerkende televisieorganisaties. Terecht. Alleen een open en toegankelijk omroepsysteem is in staat om op de actualiteit en de wensen van velen adequaat in te spelen. En als die omroepen dan zijn ingebed in dieperliggende levensvormen, die ik hier korthedshalve aanduid met de term levensbeschouwing, is dat een extra injectie voor het nog beter vervullen van de hedendaagse omroepfuncties. Ik kan mij daarvoor beroepen op de grote waardering voor de ernst en de zorg waarmee in Nederland de confessionele, de socialistische en de behoudsgezinde liberale omroepverenigingen hun communicatie met het publiek vervullen. Hun voorbeeld leert dat overlapping en dingen dubbel doen verstandige verspilling kunnen zijn die de samenleving juist nodig heeft om een goede kans op oriëntatie en overleving te hebben.

Maar in hoeverre Grootjans en zijn medestrijders in België succesvol zullen zijn is nog niet uit te maken. Het liberale ontwerp ten gunste van een verenigingsgewijs opgebouwde omroep en het weer inpassen en dienstbaar maken aan de samenleving van de oude omroepverenigingen hebben de afgelopen weken zeer velen op de achterste benen geholpen. Proberen de potlood-wenkbrauw, het Grate Gatsby-japonnetje, de metalen koffiebus met lieve prentjes van oude binnenhuisjes er buiten op, de kwartet-spellen, de katoenkant, de lampekap met balletjes etc. weer terug te halen mag. Maar niet de omroepverenigingen.

Wel niet urbi et orbi maar toch van Volksunie tot Jong-socialisten wordt gretig afgekondigd dat er voor het BRT-monopolie-systeem geen alternatieven voorhanden zijn die

Naar aanleiding van de al of niet oprichting in Vlaanderen van zendgemachtigde verenigingen — problematiek die de laatste maanden in de actualiteit staat — hebben we de mening gevraagd van een tweetal deskundigen. Dr. H. Van Pelt, wiens doctoraal proefschrift «De Omroep in Revisie» een pleidooi is voor de zuilen, neemt het ook hier op voor de omroepverenigingen. Prof. dr. L. Boone, die «Sociologie van de Massamedia» doceert aan het Departement Communicatiewetenschappen, staat eerder afkerig tegenover het zuilensysteem. Wij zijn er ons van bewust dat hiermee de discussie geenszins afgesloten is. Eventuele reacties op de hier verwoorde standpunten kunnen in een volgend nummer van dit tijdschrift aan bod komen.

voledende garanties bieden voor een optimaal functioneren van radio en televisie ten bate van kijker en luisteraar. Hun opmerkingen, geheel in ach-en-wee-tonen gevat, kunnen in een notedop bijeen worden gebracht: Wij maken ons blij met een dode mus. De «verzuijing» (dat handige begrip voor wie iets verfoeilijks in onze samenleving wil omschrijven) zou de vazalliteit in de omroep nog meer in de hand werken. In een verwaterde versie van het Nederlands omroepmodel zou voor minderheden en politieke daklozen evenmin plaats zijn. En met de komst van elkaar beconcurrerende omroepverenigingen zou een wildgroei ontstaan met alle onvolmaaktheden die in Nederland de «vertrossing» kenmerken.

Ook in de kreterige reacties van sommige beroepsrubriekschrijvers klinkt het alsof we met de «zendgemachtigden» voor de poorten van de hel of aan de rand van de afgrond staan. We worden er weliswaar niet verder over geïnformeerd, maar het staat op bijna iedere bladzijde.

Nemen deze analysanten in hun strijd tegen de omroepverenigingen slechts een antiek pistool als wapen mee, ook in het formuleren van een oplossing komen zij niet verder dan met veel fanfare aangekondigd vertimmer- en vermetelwerk. De sleutel voor succes ligt volgens hen in het morrelen aan de BRT en het verruimen van de zendtijd en -middelen voor de «gastprogramma's», dat grappige randverschijnsel van de omroep bij ons. Maar omdat

zij zo zeker van hun zaak schijnen te zijn én vooral zo sterk in het adverteren van hun eigen hooggestemde heiligheden, lijkt de tegenstander per definitie dom of slecht en komen zijn plannen als vanzelf terecht in de sfeer van de Don Quichotterie.

Ik kan kort zijn.

Dit sterk benadrukken van niet bewezen opvattingen en aanvechtbare redeneringen over de «big bad» omroepverenigingen is een handig manoeuvreer om hun wel haalbare actieve deelneming aan de omroep buiten schot te houden. De vraag wat die deelneming zou kunnen zijn en hoe die zou moeten functioneren komt immers niet aan de orde zolang men de anders ook in Brussel graag geraadpleegde simpele burgerman afschrikt met een flinke dossiis twijfel en zoet houdt met oppervlakkige vriendelijkheid. Zo komt 't bij mij over.

Als op die basis beleidsconclusies worden getrokken dan dient er een rode lamp te gaan branden en tegelijk een claxon te gaan loeien. Want dan rijst het vermoeden dat men de omroepherziening wil misbruiken: meer als een schans voor behoudzucht en eigen machtsposities dan als een middel om de communicatiemogelijkheden van een volk essentieel en optimaal te vergroten. En waar de angst koning is en er gedaan wordt alsof de rede regeert blijft ik in de verleiding om te reageren.

Luk BOONE: «De discussie over zuilen is niet de essentie.»

Zoals in vele landen van de zogenaamd «Westerse wereld» worden ook in België de omroepen min of meer geregeld op de korrel genomen. Zolang dergelijke kritiek een bepaalde drempel niet overschrijdt, geraakt men eraan gewend en leren de omroepverantwoordelijken ermee leven. Spanningen tussen pressiegroepen allerhande en de massamedia die over de activiteiten van die pressiegroepen moeten berichten, behoren tot de normale ingrediënten en symptomen van een democratisch bestel.

Sinds zowat een jaar blijft de kritiek evenwel niet meer beperkt tot gelegenheidsoprispingen nopens een of ander concreet programma (meestal een informatie-uitzending), maar worden de globale programmatie en de structuur zelf van de BRT en de RTB — terecht of ten onrechte — **systematisch** aangevallen. De ontevredenheid komt zowel van

«links» als van «rechts», en er is kennelijk kwade trouw mee gemeoid.

Een — overigens aanbevelenswaardige — wetenschappelijke analyse van de erg heterogene grievedrommel werd tot nog toe niet ondernomen. Waarschijnlijk zou ze uitwijzen dat de bezwaren en verwijten vooral rondom een tweetal hoofdthema's draaien, nl.

- 1) (ongewenste) «politisering» van de informatie-uitzendingen;
- 2) het «gebrekkige» niveau van de globale programmatie. Men wijt deze «geringe kwaliteit» aan overdreven bureaucratisering en/of aan het gebrek aan stimulerende concurrentie.

Om aan deze lacunes en misgroeiingen een einde te stellen wordt één remedie als (bijna) alleenzalmakend voor-

gehouden : de invoering van zendgemachtigden of «zuilen».

Mij wil het echter voorkomen dat de kern van de omroep-problematiek in Vlaanderen NIET ligt in de keuze tussen — overigens ten onrechte als **dichotomisch** voorgestelde — formules van publiekrechtelijke eenheidsomroep enerzijds en zuilen anderzijds. Veel essentiëler lijken mij twee andere vragen, met name :

- a) wil men een verzuilde of een pluralistische maatschappij ?
- b) welke is de aard en de intensiteit van de verhouding tussen de omroep en de pressiegroepen en m.n. de politieke overheid ?

Persoonlijk opteer ik voor een pluralistische maatschappij en voor een van pressiegroepen onafhankelijke radio en televisie. En precies omdat ik voor een dergelijk maatschappij- en omroepbestel opkom, meen ik dat een zuilenstelsel slechts zeer geringe voordelen biedt boven een eenheidsomroep. Bovendien ben ik er van overtuigd dat zuilen niet kunnen verhelpen aan de lacunes en gebreken die de voorstanders van die zuilen de BRT-RTB — terecht of ten onrechte — toeschrijven, nl. de politisering en het gebrek aan concurrentie.

De «politisering»

Het verwijt van de «politisering» wordt voornamelijk geuit m.b.t. informatie-uitzendingen en m.n. duidingsprogramma's. Zelden wordt meegedeeld, wat precies met politisering wordt bedoeld. Men krijgt evenwel de indruk dat het niet gaat om de politisering als zodanig, maar veeleer een bepaalde soort, door de huidige leidinggevende politieke partijen niet gewenste politisering. Die ongewenste politisering wordt dan als «inbreuk tegen de objectiviteitsverplichting» gebrandmerkt. Meestal, zoniet altijd, wordt dit verwijt gericht aan journalisten die zich verzetten tegen de door de politieke partijen nagestreefde opdeling van de BRT-redacteuren in partijpolitieke vakjes.

Deze politisering kan waarschijnlijk worden tegengegaan door de oprichting van zuilen die dicht aanleunen bij de huidige uittekening der politieke partijen. Het staat iedereen uiteraard vrij, voor een dergelijke oplossing te opteren. Ik doe dat niet en wel om diverse redenen. In de eerste plaats komt het mij voor dat de politieke partijen in een

dergelijke structuur machten zouden verenigen die voor het welzijn van enkeling en gemeenschap ten allen koste gescheiden moeten blijven. De informatie heeft nl. tot functie de complexiteit doorzichtig te maken van de feiten en de toestanden waarbij de kijker/luisteraar betrokken is. Als maatschappelijke en politieke actors hebben de politieke partijen daarentegen belang bij een zekere mate van ondoorzichtigheid. Door de omroep te controleren die over ze moet berichten, zouden de partijen de rollen van criticus en gecritiseerde combineren.

De voorstanders van zuilen stellen, dat alleen de duiding zou worden «verzuild», terwijl de nieuwsuitzendingen door een pluralistische eenheidsomroep zouden worden verzorgd. Het uit elkaar halen van berichtgeving en duiding lijkt een artificiële en erg krampachtige operatie. Misschien biedt ze een welkome formule voor ideologische groepen die een eigen kanseltje willen. Voor de kijker/luisteraar lijkt een dergelijke oplossing disfunctioneel. Tegenover een dergelijk zuilenpluralisme kan de kijker/luisteraar, zo komt het mij voor, diverse houdingen aannemen, waarvan de meest waarschijnlijke lijken te zijn :

- a) zich beperken tot de duiding van zijn eigen «zuil», het externe pluralisme mondt uit in een interne verzuiling der individuen ;
- b) de duiding vergelijken van twee of meer zuilen. De kans bestaat dat alleen een klein segment van de sociale bovenlaag hiervoor de nodige inspanning opbrengt. Dit segment verhoogt dan zijn al aanwezige informatievoorsprong op de andere burgers, zodanig dat een sociale «knowledge-gap» ontstaat ;
- c) min of meer toevallig kijken naar de duiding, zonder rekening te houden met de «kleur» van de zuil. Dit leidt tot stabilisering van de zuilenproporties.

De duiding door een pluralistische eenheidsomroep schept daarentegen de mogelijkheid om de voornoemde disfuncties te doorbreken, omdat :

- a) berichtgeving en duiding niet artificieel worden gescheiden ;
- b) het interne pluralisme van de eenheidsomroep plaats biedt aan meer opinies dan de verzamelde zuilen, waarvan het aantal noodzakelijk beperkt moet blijven ;
- c) voornoemde opinies in het kader van één of een gering aantal uitzendingen worden aangeboden ;
- d) de pluralistische deontologie en instelling van de journalisten der eenheidsomroepen een grotere garantie inhouden tegen eenzijdigheid dan het «engagement» van de redacteuren der zuilen.

De concurrentie

De kwaliteit der omroepprogramma's wordt waarschijnlijk bepaald door een zeer groot aantal variabelen, waaronder de kwaliteit van de programmamakers, de beschikbare financiële middelen, de vrijheid die aan produktieteams en aan journalisten wordt gelaten e.a. meer. De liberale theorie stelt dat de kwaliteit van goederen en diensten bovendien, zonet overwegend, wordt bevorderd door concurrentie. Ik ben ervan overtuigd dat al deze voorwaarden evenzeer, zonet beter kunnen worden vervuld binnen een eenheidsomroep dan door de invoering van «zuilen».

Tot nog toe heeft niemand kunnen aantonen dat ideologische zuilen beter personeel aantrekken en/of vormen dan eenheidsomroepen. Het tegenovergestelde lijkt plausibel wanneer men de pers bekijkt. De beste journalisten van de zgn. «vrije wereld» verkiezen blijkbaar pluralistische bladen als «Le Monde», «The New York Times» enz. boven partijbladen. Zuilen zijn evenmin een garantie voor meer financiële middelen. De globale begroting van de Nederlandse zuilen ligt weliswaar hoger dan die van BRT en RTB samen, maar lager dan die van de Britse, Westduitse en andere eenheidsomroepen. Het is verder de vraag of de vrijheid van m.n. de journalisten in «zuilen» groter is dan die van hun collega's. Misschien is dit wel zó wanneer men de Nederlandse zuilen met de BRT vergelijkt, maar een vergelijking met de redacteurs van de ARD en de BBC levert waarschijnlijk heel andere resultaten op.

Tenslotte zijn er geen bewijzen voorhanden dat, in de culturele sector, concurrentie het niveau van de goederen en diensten zou verhogen. De «vertrossing» in Nederland, de ITV in Groot-Brittannië, enz. zijn op dit stuk allerminst «stichtende» voorbeelden. Wanneer men, bovendien, per se concurrentie wenst kan die ook binnen de bestaande eenheidsomroepen worden opgebouwd.

Hoewel ik het oneens ben met een aantal kritieken op de BRT, mag het voorgaande niet worden beschouwd als een verdediging van de BRT-versie van de eenheidsomroep, noch als een gebrek aan waardering voor het Nederlandse zuilensysteem. Veeleer is het een uitnodiging om — eindelijk — een BRT te creëren in de geest van de wet van 1960; een pluralistische, autonome eenheidsomroep.

Een selectie van Duitse uitgaven, te verschijnen in de eerste helft van 1975 :

— **RUNDFUNKORGANISATION UND RUNDFUNKFREIHEIT**

Die Entwicklung von Organisations- und Machtstrukturen im Westdeutschen Rundfunk Köln und das Selbstverständnis der Programmacher door Rüdiger HOFFMANN
ca. 220 blz., ca. 395 fr.

— **FERNSEHEN UND PROGRAMMZEITSCHRIFTEN**

Eine Aussageanalyse der Programmpresse door Herbert HONSOWITZ
ca. 220 blz., ca. 395 fr.

— **ZEITSCHRIFTENFORSCHUNG**

Ein wissenschaftsgeschichtlicher Versuch door Hans BOHRMANN / Peter SCHNEIDER
ca. 130 blz., ca. 318 fr.

— **MASSEN MEDIEN IN DER PROGNOSE**

Konzepte und Modelle für die Zukunft door Uwe MAGNUS (ed.)
194 blz., 360 fr. (reeds verschenen)

— **SOZIALISATION DURCH MASSEN MEDIEN**

Ziele, Methoden, Ergebnisse einer medienbezogenen Jugendkunde door Jürgen HUETHER
176 blz., 360 fr.

Alle werken verkrijgbaar in onze boekhandel van zodra ze verschijnen.

acco

tiensestraat 134 - 136
3000 LEUVEN
tel. 016/23.35.20